

Idræt og politik

Niels Bukh i Østen, 1931

Af Hans Bonde

»Danish Bukh er en lige så god dansk eksportvare som Danish bacon«.

*Nationaltidende*¹

I 1931 oplevede Niels Bukh sit afgørende, internationale gennembrud på en turné, der foregik i Danzig, Sovjetunionen, Kina, Korea, Japan, Canada og USA.² 1931 var et dramatisk år for flere af de besøgte lande. Stalinismen satte for alvor sit præg på Sovjetunionen med tvangskollektivisering og femårsplan.³ Samtidig indledte japaniske militarister med annekserne af det råstofrige Manchuriet en imperialistisk ekspansion i Asien, der i sidste ende ledte til angrebet på Pearl Harbour og dermed USA's indtræden i Anden Verdenskrig. Gymnasterne og Niels Bukh besøgte Japan og USSR under disse turbulente begivenheder, og turens faremomenter har formentlig øget den danske offentligheds bevågenhed overfor truppens skæbne og budskaber. Når Niels Bukh og hans trup undervejs blev ideologisk og politisk involveret, skyldtes det, at de var inviteret på højt niveau af de to landes undervisningsministerier og altså ikke led i en uofficiel idrætsudveksling.

Niels Bukh og hans 13 mandlige og 12 kvindelige gymnasters meddelelser om Jordomrejsen⁴ til den danske offentlighed var stærkt politisk farvede. I reportager, interviews, film⁵ og lysbilledforedrag videregav Niels Bukh og i alt 17 af de 25 gym-

naster deres erfaringer.⁶ Landboerne dominerede klart blandt de 13 mandlige gymnaster. 9 var landmænd, 2 skolelærere, 1 smed og 1 teglværksarbejder.⁷ Gennemsnitsalderen var omkring de 20. Læsernes indlevelse i truppens færd forstærkedes ved, at mange af gymnasterne skrev til aviser i deres lokalmiljø. Efter rejsen udkom bogen *Med Niels Bukh Jordan rundt* skrevet af deltageren, skolelæreren og den senere leder af mange omrejsende gymnastikhold Erik Flensted-Jensen. Flensted tog på en omfattende foredragsturné, hvor han i billeder og ord videregav sine indtryk, hvilket gav ham mulighed for at leve af indtægterne herfra i flere år.⁸ Bogen og artiklerne spillede på det eventyrlige i at rejse til steder, som en ung dansker kun kunne drømme om. I Bukhs forord til bogen slog han stærkt på rejsens nationale mission. Målet var at »gøre Danmark større« og at sætte et dansk præg på ungdomsarbejdet blandt de folk, truppen kom i forbindelse med. Vanen tro var der udelukkende tale om kultureksport og ikke om en dialog, hvor Bukh også kunne lære af de fremmede landes kropskultur. Undervejs telegraferede Ritzaus Bureau meddelelser til den danske presse om turneens forløb.

Beretningerne er uegnede som kilder til, hvad der foregik i de respektive lande men af interesse her, fordi de i reglen var skrevet i »vi-form« og i den danske offentlighed med rette må være blevet opfattet som

en kollektiv opfattelse kraftigt præget af lederen Niels Bukh. Herved indvirkede reportagerne på den danske befolknings billede af Bukh. Dertil kommer, at reportagerne videregav indtryk af de fremmede lande, der må have medvirket til at forme især den danske landbooffentligheds opfattelse af disse.

Før afrejsen blev turneen promoveret i den danske offentlighed gennem de to smukke, lyshårede »nordisk udseende« gymnastikpiger Herdis Kirkegaard og Lisbeth Lange, som man også så placeret på det officielle holdbilledes midterakse lige foran Dannebrog. Efter jordomrejsen skulle de blive endnu mere feterede i de danske aviser.

I det følgende vil de centrale spørgsmål dreje sig om, hvorvidt Bukh og hans gymnastik blev brugt til propagandaformål af de japanske myndigheder? Hvilke billeder af den aggressive nation videregav Bukh og gymnasterne til den danske offentlighed? Hvilken udbredelse fik dansk gymnastik, og hvordan assimileredes den?

Bukh og udenrigstjenesten

Jordomrejsen viser klart, at der i det danske Udenrigsministerium var et stort engagement i at hjælpe Niels Bukh til at bære Dannebrog frem forskellige steder i verden. Turneen i 1931 blev den rejse, der involverede langt mest direkte, aktiv støtte fra Udenrigsministeriets side. Mange forskellige gesandtskaber og konsulater var således involveret i at hjælpe Bukh. Der findes to centrale sagsmapper om Niels Bukh i Udenrigsministeriets arkiv, hvorimod andre danske gymnastikpædagoger som I. P. Müller, Agnete Bertram og Erik Flensted-Jensen kun nævnes sporadisk. Også i Udenrigsministeriets presseudklips-samling optræder Bukh fyldigt især omkring Jordomrejsen. Det er tydeligt, at det

sås som en opgave af national betydning via Bukhs gymnastik at øge kendskabet til dansk kultur, dansk landbrug og den danske højskole ude i verden. Bukh selv spillede da også på den nationale dimension i korrespondancen med Udenrigsministeriet f.eks. i formuleringer som: »Da jeg med tilfredsstillelse viser det danske flag så vidt ud over verden, som man ønsker.«⁹

Oprindeligt var Bukhs jordomrejse planlagt til at finde sted i 1928 alene som en turné i Japan. Allerede på dette tidspunkt var Udenrigsministeriet involveret, idet Gesandtskabet i Tokyo gik aktivt ind i planlægningen af rejsen. At Bukhs turné havde høj politisk prioritet ses af, at Venstres statsminister Madsen-Mygdal, hvorunder i øvrigt også landbruget sorterede, allerede fra første færd selv engagerede sig i Bukhs turné, idet der i den anledning blev afsendt et kodetelegram bærende Madsen-Mygdals signatur lydende: »... beder sagen fremskyndet mest muligt (actio)«. ¹⁰ Dette telegram fremkom på et tidspunkt, hvor turneplanerne var ved at løbe ind i vanskeligheder på grund af tidsnød. Det blev derfor fra japansk side foreslået at udsætte turneen til efteråret 1929. ¹¹ Turneen blev igen udsat, men også efter at Staunings socialdemokratisk-radikale samlingsregering med P. Munch som udenrigsminister var kommet til magten, understregede Udenrigsministeriet, at det fremdeles ville yde »al fornøden bistand i sagen.« ¹²

Allerede fra starten var turneen set fra diplomatisk hold indlejret i den ulmende konflikt mellem Japan og Kina. Bukh var interesseret i, at rejsen kom til at omfatte så mange lande som muligt og ønskede også at give opvisninger i Kina (og Indien). Dette var kommet Det Danske Gesandtskab i Peking for øre, og gesandten, den senere danske ambassadør i Washington Henrik Kauffmann, ønskede, at Bukhs trup gæste-

de Kina.¹³ Han henstillede derfor til Udenrigsministeriet ikke at overlade undersøgelsen af et eventuelt besøg i Kina til de japanske myndigheder »... blandt andet af den grund, at disse ikke kan formodes at have de fornødne stedlige forbindelser og det påkrævede kendskab til de lokale forhold i de kinesiske byer, hvor opvisning måtte ønskes givet«. Kauffmann sluttede sit brev med at fremhæve, at en opvisningsturné til Kina ikke kunne tænkes at have interesse uden for de store byer som Shanghai, Peking, Tientsin samt Manchuriets hovedby Mukden (Shenyang) og »muligvis enkelte andre«. Turneen ville »selvsagt kræve en hel del forundersøgelser«, og det hermed forbundne arbejde ville gesandtskabet og generalkonsulatet i Shanghai »naturligvis med glæde påtage sig, hvis dette skulle ønskes«. ¹⁴ På dette tidspunkt var Det Danske Gesandtskab i Tokyo allerede gået aktivt ind i sagen, bl.a. ved at forsøge at professionalisere de japanske indbyrdes arbejde herunder ikke mindst den finansielle side af sagen.¹⁵

Udenrigsministeriet henvendte sig nu direkte til Niels Bukh og frarådede ham, på foranledning af Kauffmann, at det blev overladt til de »japanske myndigheder og interesserede kredse at undersøge mulighederne« for en opvisningsturné i Kina og Indien. Bukh henstilledes endvidere at sikre sig »betryggende garantier i finansiell henseende«, og at Gesandtskabet i Tokyo blev givet lejlighed til at udtale sig både om dette og om rejsens praktiske gennemførelse. At Udenrigsministeriet allerede på dette tidspunkt tillagde turneen betydning ses af ministeriets tilbud om gennem gesandtskaber og konsulater at tilvejebringe de fornødne økonomiske garantier, indhente forslag til rejsens praktiske gennemførelse samt undersøge mulighederne for besøg i kinesiske og indiske byer.¹⁶

Bukh tog naturligvis imod tilbuddet¹⁷ men frafaldt nu ønsket om i forbindelse med Japanbesøget at foretage en turné til Kina og Indien samt til Ægypten og Palæstina. Med hensyn til planlægningen af turen foreslog Henrik Kauffmann som følge heraf, at Tokyogesandtskabet »i videst muligt omfang« skulle »tage det hele i sin hånd«, hvilket blev resultatet.¹⁸

Skønt Henrik Kauffmann i første omgang havde renonceret på ideen om at inddrage Kina i turneen, blev denne mulighed nu genoptaget fra dansk-kinesisk side af »en herre fra Mukden (Shenyang) samt pastor Kaj Petersen fra K.F.U.M.« sammensteds. Bukh gav den varme kartoffel videre til Udenrigsministeriet, som han anmodede om at tage kontakt til hans indbydere i Japan.¹⁹ Udenrigsministeriet bad herefter delegationen i Tokyo om at checke, om der var nogen indvendinger fra japansk side mod, at kinesisk K.F.U.M. arrangerede enkelte opvisninger på hjemrejsen.²⁰ En måned senere genoptog gesandtskabet i Peking ideen om opvisninger i Kina, idet det til Udenrigsministeriet pegede på muligheden af, at truppen »beslutter sig for at lægge hjemrejsen over shanghai eller Tientsin (eventuelt med besøg her)«, i hvilket tilfælde der blev foreslået en opvisning undervejs f.eks. i Peking, hvor »interessen for gymnastik og sport jo efterhånden er meget levende«. Gesandtskabet foreslog Udenrigsministeriet at tage spørgsmålet op med Niels Bukh, da turneen sikkert ville blive mødt med »den største interesse fra kinesisk side«. ²¹ Omkring samme tidspunkt havde japanerne imidlertid allerede planlagt opvisninger i Manchuriet og Seoul i det besatte Korea. Skolepræsident K. Obara fra Tamagawa-skolesystemet havde således besluttet at garantere økonomisk ikke kun for turneen i Japan, men også for befordring og forplejning i Korea og Kina.²²

Gesandtskabet i Tokyo var ganske aktivt mht. at få rejsen i stand. Således mæglede det mellem forskellige japanske interessegrupper, der alle ønskede at få indflydelse på turneen. Oprindeligt var Bukh blevet indbudt af skolepræsident Obara, gennem K. Mihashi – en lærer på én af Obaras skoler Seijogakuen. Mihashi havde, udsendt af det japanske Undervisningsministerium, studeret kropskultur i Europa bl.a. på Gymnastikhøjskolen i Ollerup.²³ Gesandten forsøgte på et møde at få Mihashi og repræsentanter fra »All Japan Gymnastic Federation« til at samarbejde om turneen. Dette lykkedes, men endnu engang blev turneen udsat, denne gang til 1931.²⁴ I dansk presse blev Obaras besøg på Gymnastikhøjskolen i Ollerup i februar 1931 tydeligt omtalt, hvilket Udenrigsministeriet noterede sig gennem sin pressetjeneste.²⁵

Obara var åbenbart blevet bekymret over Niels Bukhs bestræbelser på at give opvisninger i Kina. I hvert fald beroligede Bukh ham i et brev med ordene:

»The relation between Japan and China must not in any way be allowed to diminish the interest with which you in Japan look forward to our visit, and therefore I have already written to Kaj Petersen in Mukden that I consider the possibility of visiting China on my way to Japan as given up, and by this I suppose that I have given sufficient answer to that chapter of your letter.«

Bukh skrev, at han hverken ville »give courses nor demonstrations, arranged by Chinese« og tilføjede, at Kaj Petersen fra det kinesiske KFUM arbejdede i et »politically neutral domain«.²⁶

Hos »Østens førende nation«

Den japanske stat spillede en afgørende rolle for, at jordomrejsen kunne gennemføres. Det oprindelige initiativ kom fra den japanske skolegrundlægger K. Obara, der vakte det japanske undervisningsministeriums interesse for at stå som officiel indbyder sammen med det japanske gymnastikforbund og det nystiftede »Selskab til Forskning i Niels Bukhs Gymnastik« (Bukkushi Taisoo Kenkyukai).²⁷ K. Obara havde hørt om Bukh gennem Mihashi. Obara var en kristen og vestligt orienteret pædagog, der skabte Tamagawa skolesystemet med inspiration i bl.a. Kold og Grundtvig. Myndighederne så under Anden Verdenskrig ikke med velvilje på denne alternative skolemand, og sendte ham i fængsel i krigens sidste måneder.²⁸

Først gav truppen en opvisning i Manchuriets hovedstad Mukden, nu kaldet Shenyang, midt i optakten til japanernes besættelse, siden gentoges succesen i Seoul i det fra 1910 japansk besatte Korea. Dernæst tog truppen på en fire ugers meget medieombrust og velbesøgt turné til omkring 20 japanske byer spredt over hele øriget.²⁹ Ifølge Flensted havde truppen holdt 31 opvisninger og 15 »danske aften« med folkedans og H.C. Andersen-recitation, og Flensted påstod, at 400.000 mennesker havde overværet opvisningerne.³⁰ Dette tal var dog tilsyneladende noget højt sat, eftersom det danske gesandtskab i Tokyo opregnede 106.000 betalende tilskuere i 17 byer til 30 opvisninger og 34.000 tilskuere til »Danmarksaftener« i 16 byer inklusive Mukden og Seoul. Dog tilføjedes det, at hundredevis af lærere og tusinder af elever havde set gymnastikken på deres respektive skoler.³¹

Niels Bukh og gymnasternes tolkninger, af hvad de så, blev formodentlig præget af

deres tolk og faste rejsledsager, den stærkt nationalistiske gymnastikpædagog Saito. Saito var lærer på Obaras skole Tamagawa Gakuen og havde gået på Gymnastikhøjskolen i Ollerup, udsendt af Obara. På vejen til Shenyang nåede truppen Changchun, hvor de blev modtaget af Saito og en anden fast rejsledsager Yanagita, der var lærer ved det japanske K.F.U.M. De to japanere modtog Niels Bukh og gymnasterne med et »velkommen til Japan«³² på trods af, at de altså befandt sig på kinesisk territorium.

På hele turen i østen blev truppen befordret luxuriøst af det japanske sydmanchuriske jernbaneselskab, som i Manchuriet, udover transport, også stod for ophold og opvisninger. De japanske myndigheder brugte jernbanen som et symbol på fremskridt i det »tilbagestående« Manchuriet og til kulturel propaganda f.eks. ved at sende teatergrupper rundt i den militære invasions kølvand.³³ Bukh og hans gymnaster var i Kina og Korea helt underlagt japansk, militær indflydelse: Det var regulære japanske soldater, der havde kontrol over og massivt bevogtede jernbanen, skønt deres juridiske status var omdiskuteret, og deres overskridelser af beføjelser ofte bragte dem på kollisionskurs med de kinesiske myndigheder og lokalbefolkningen. Det senere japanske angreb på Manchuriet blev indvarslet af disse såkaldte japanske »beskyttelsestroppers« træningsøvelser med maskinpistoler i Shenyang. Det var således militæret, der tog initiativet til invasionen i Manchuriet og dermed også i sidste instans undermineringen af det parlamentariske system i almindelighed og den aktuelle Wakatsukis-regering i særdeleshed.³⁴

De japanske myndigheder gav udtryk for truppens store propagandaværdi ved overalt i Østen at modtage Niels Bukh og hans gruppe på højeste politiske niveau, og efter alt at dømme var de også overalt ud-

sat for en massiv mediedækning i Japan og i de japansk kontrollerede medier i de andre asiatiske lande. I Manchuriet var truppen til audiens hos regionens japanske generalguvernør, der boede godt beskyttet. På vejen dertil registrerede gymnasterne på kørebanen to rækker »store, firkantede huller, der var udgravet med ganske regelmæssige mellemrum«. Disse »faldgruber« var lavet for at hindre de tunge kinesiske arbejdsvogne i at benytte vejen. Derimod kunne japanernes biler udmærket benytte vejen. Da de kom frem til guvernørens sommerbolig, så de, at den først var omgivet af voldgrave, siden af tre tætte pigtrådshegn og inderst af et elektrisk hegn, som »sikkert ingen kunne komme igennem«. Baggrunden for disse sikkerhedsforanstaltninger var, at der »til stadighed rettes angreb mod guvernøren, der ikke altid er lige afholdt«. ³⁵ I det danske gesandtskab i Tokyo blev der registreret en stor glæde i japansk-manchuriske kredse over den udstrakte brug af danske og japanske flag og nationalsange ved opvisningen i Shenyang.³⁶

Ved ankomsten til Seoul blev truppen modtaget af den højest placerede repræsentant for den japanske besættelsesmagt, den tidligere forsvarsminister – eller med Flensted ord »krigsminister« – generalguvernør Ugaki, der var blevet stærkt promoveret i kupplaner mod den liberale regering i marts 1931 dog tilsyneladende uden helhjertet at støtte dem.³⁷ Ugaki ledsagedes af en flok skolepiger, der sang »Kong Christian« og »Der er et yndigt land«. I flagbesmykkede biler kørte truppen til regeringsbygningen, hvor de var i audiens hos Ugaki.³⁸

I Japan var truppen til audiens hos den japanske undervisningsminister Ryuzo Tanaka, der også inviterede dem til thesel-skab dagen efter.³⁹

Den japanske undervisningsminister, Ryuzo Tanaka, lod sig fotografere sammen med truppen til den japanske presse. Her fra forsiden af The Japan Times. På Tanakas venstre side sidder Flensted. Fotografier af den type har formentlig virket beroligende på den japanske offentlighed midt under invasionen af Manchuriet og demonstrerer japanernes forsøg på at signalere kontrol midt under den eskalerende diplomatiske krise.

I Tokyo gav truppen to udsolgte opvisninger for 2500 tilskuere i byens pompøse koncertpalæ, Hibya Hall. To japanske »kejsersprinser« kom til stede og modtog Niels Bukh og gymnasterne i æreslogen. Den sidste opvisning i Japan blev holdt i premierminister R. Wakatsukis residenspalæ for ham og hans kabinet. Ti ministre var til stede, og opvisningen afsluttedes med, at Niels Bukh og premierministeren udvekslede takketaler. Det var en svækket premierminister, truppen mødte. Han indgav sammen med sit ministerium sin afskedsbegæring den 11. december, hvorved

Japans vej mod en militaristisk stat var besejlet. Wakatsukis tilbagetræden skyldtes dels højreekstreme nationalisters pres, dels at han som embedsmandstype var for veg til at stå imod militærets fortsatte invasionsønsker, der nød bred, folkelig opbakning.⁴⁰ Dertil kom, at han sandsynligvis også selv allerede inden angrebet på Manchuriet havde mistet tilliden til den parlamentariske styreform.⁴¹ I politisk betydning kan den japanske invasion i Manchuriet sammenlignes med Tysklands besættelse af Tjekkosllovakiet i marts 1939. Begge aggressioner udgjorde startpunkter i den

Niels Bukh blev modtaget på højt niveau i Japan, hvor kejserfamilien ansås for religiøst ophøjet. Niels Bukh får her muligheden for at hilse på de to kejserprinsere, ovenikøbet med et »vesterlandsk« håndtryk.

kæde af begivenheder, der i sidste ende førte til Anden Verdenskrig.

Forude lå den fortsatte ekspansion gennem Nordkina fra 1937 og sydpå ind i fransk Indokina og hollandsk Ostindien i 1941.

Japansk propaganda

Kineserne forsøgte nu at forhindre en total japansk propagandatriumf. I Shenyang blev Bukh og gymnasterne indbudt til banket hos det kinesiske KFUM, hvor de angiveligt mødte »Manchuriets undervisningsminister« hr. Wu, »der var kommet til stede i anledning af vort besøg«. Sandsynligvis tog de rektoren for universitetet i Shenyang for at være »undervisningsminister«. Også andre af de »ledende indenfor byens og provinsens undervisningsvæsen« var til stede.⁴² Ved denne lejlighed blev til-

budet om at gennemføre en turné i Kina genfremsat. Ifølge Flensted ville »den kinesiske regering« gerne have »... givet os en gratis rejse til Peking; men dertil kunne der desværre ikke blive tid«. ⁴³ Ifølge Musse Gudiksen reagerede japanerne kraftigt på hr. Wus tilbud;⁴⁴ de blokerede det ved at forlange, at kineserne skulle betale 20.000 kr. til de japanske arrangører for at få Niels Bukh og gymnasterne som gæster, hvilket de kinesiske myndigheder afslog.

Japanerne fremskyndede nu den danske trups afrejse fra Manchuriet, hvilket Musse Gudiksen tolkede som, at »det at kineserne sådan fangede stormende interesse for os, var ikke vand på japanernes mølle -vor afrejse fra Mukden blev fremskyndet – så både Pekingtur og ministerbesøg gik i vasken«. ⁴⁵ Den hastige afrejse til Korea har dog formentlig også haft forbindelse med

uroen i området, der kulminerede i den japanske invasion. Hr. Wu beklagede, at Niels Bukh ikke kunne modtage en indbydelse fra Kina men udtrykte håb om, at han senere ville gæste landet og sende en instruktør til at undervise ved universitetet i Shenyang.

Oprindeligt var det ikke planlagt, at truppen skulle give opvisning i Korea,⁴⁶ men denne del af turen kom formodentlig i stand i forbindelse med, at de japanske myndigheder opdagede turneens propagandistiske potentialer.

Både i Manchuriet, Korea og Japan arrangerede de japanske myndigheder store modtagelsesceremonier, en massiv presse-dækning og en udpræget brug af det danske og det japanske flag side om side. I Manchuriet kørtes truppen således rundt i biler med »... to flag fæstnet foran på køleren, og ved næsten hver station vi passerer, er der opstillet skolebørn med flag i hænderne«. ⁴⁷ Ved mødet med de flagende skolebørn i Manchuriet var der som oftest »... én eller flere pressefotografer parat for at fotografere os«. ⁴⁸ Ved afrejsen fra Seoul var der »... som sædvanlig samlet en stor menneskemasse, skolebørn, pressefotografer og journalister.« ⁴⁹ De japanske mediers interesse fortsatte på turen fra Seoul til Tokyo: »Mange steder på vejen blev vi kaldt ud af toget for at blive fotograferet til de lokale blade. I Fusan, vor udskibningshavn på Korea, måtte vi midt om natten stå på hænder på bolværket i skæret fra de hvide magnesiumslys.«

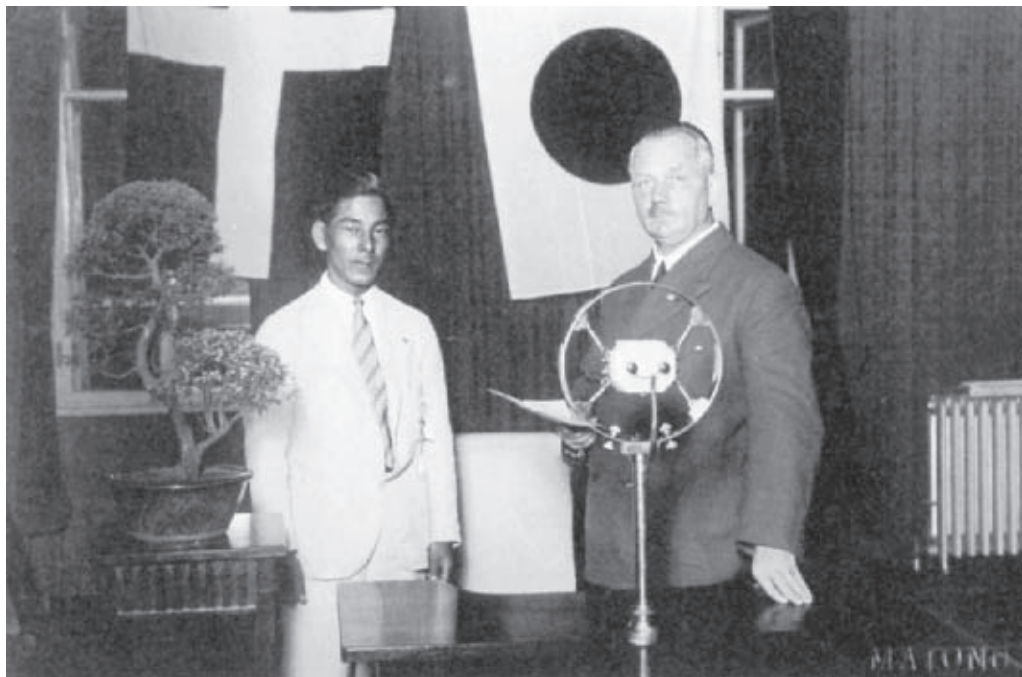
I Manchuriet og i Korea sørgede de japanske myndigheder for, at derboende civile japanere, besættelsestropper og den japanskvenlige del af lokalbefolkningen fik lejlighed til at overvære de danske gymnasters opvisninger. Ved opvisningen i Shenyang talte publikum angiveligt »... samtlige japanske skolebørn i Mukden, studen-

ter og lærere«. ⁵⁰ Da gymnasterne efter indmarchen hilste med fanen, rejste de tusinder af børn sig og sang »Der er et yndigt land«. ⁵¹ En regnskylle medførte dog, at stadion ikke var fyldt op, og at springene måtte aflyses.

I Seoul optrådte truppen for 30-35.000 tilskuere; den største opvisning noget Bukhold indtil da havde afholdt. ⁵² Opvisningen indledtes med, at et japansk studentkor sang Kong Christian efterfulgt af den japanske nationalsang for kor og orkester. De japanske arrangører demonstrerede deres greb om situationen ved at arrangere geværsalutter, ⁵³ og en japansk flyver fløj hen over stadion og tog fotografier til pressen. ⁵⁴ Niels Bukh talte i japansk radio, og der blev opsendt »over 100 brevduer«, ⁵⁵ der »fløj ud til de forskellige provinser« til aviser på Korea med meddelelse om, at »vor opvisning var begyndt«. Efter opvisningen svingede publikum »... med deres hatte og råbte banzai (det japanske hurra)«. ⁵⁶

Niels Bukh åbnede opvisningen ved en tale, der blev oversat og forstærket gennem stævnepladsens højtalere. Han hæftede sig udelukkende ved den japanske del af publikum: »Sådan som vi ser, at det japanske og det danske flag har de samme farver, sådan ser vi også, at den japanske og den danske ungdom kan samles om de samme interesser.«

Efter opvisningen var Niels Bukh og gymnasterne inviteret til fest af »Foreningen for internationalt venskab«, ⁵⁷ hvor »der var mange høje herrer til stede«. ⁵⁸ Denne aften og videre på turneen i Japan blev der arrangeret »danske aftener« med underholdning og oplysning om dansk kultur, hvilket var et nyt indslag på Niels Bukhs udlandsture: »Vi begyndte aftenen med flerstemmig sang, og Bukh fortalte om den danske folkehøjskole i almindelighed og

Bukh indgik i den japanske propaganda bl.a. ved at tale i japansk radio. Ved denne lejlighed foregik det med de to landes flag som baggrund.

Ollerup i særdeleshed. Så viste vi forskellige danse og folkedans; derefter filmen,⁵⁹ som 3 af 'drene' spiller danske melodier til på violin og mandolin.« Truppens tro følgesvend Saito læste »Kejserens nye klæder« på japansk, og »... vi medvirkede alle i forskellige scener og tableauer dertil, og så sluttede vi med nogle aftensange.« Derefter blev truppen kørt til banket »... stadig i de 6-7 luksusbiler, der var stillet til vor rådighed, pyntede med danske og japanske flag«. Banketten startede ved, at danskerne sang flerstemmig sang, men Bukh måtte forlade selskabet for igen at tale i japansk radio.⁶⁰

Dyrkelsen af de danske gymnaster kulminerede ved modtagelsen af truppen i Tokyo den 8. september. Selv om Musse Gudixsens eksalterede beretning nok skal

tages med et gran salt, var der formentlig tale om en helt usædvanlig, iscenesat højtidelighed. Der var ...

»... flere tusinde skolebørn, ikke i vild uorden, men opstillede på række og geled med små danske flag i hånden. Vi blev næsten revet ud af toget og overdænget med blomster, mens den store menneskemængde gav luft for begejstring ved høje og vedvarende japanske hurraråb. Der var gang i filmsapparaterne. Hvorhen vi end vendte os, havde vi disse apparater snurrende foran os, og tusinder af kameraer var rettede imod os. Ved hjælp af et stort højtaleranlæg dirigeredes det hele. Samtlige Tokyos studenter havde taget opstilling og dannede espalier fra banegården op mod kejserslottet. Og op gen-

nem disse rækker af studenter marcherede vi nu med fanen i spidsen, og alt som vi kom frem, sluttede studenterne op bag efter os. Da vi oppe foran slottet så os tilbage, var der sort af mennesker helt ned til banegården, ca. 2 km.«⁶¹

Ved kejserpaladset sang danskerne den japanske nationalmelodi »Kimi Ga Yo«.

I mindre højstemte, men klart engagerede vendinger konstaterede den danske gesandt i Tokyo, at 2.000 studerende og skoleledere, inklusive repræsentanter fra det japanske Undervisningsministerium, var mødt frem. Eleverne var sandsynligvis hovedsagligt fra Obaras skoler.⁶²

Efter modtagelsen var Niels Bukh og gymnasterne inviteret til velkomstmiddag hos den lokale K.F.U.M. Igen måtte Niels Bukh afbryde en middag for at tale i radioen »til det japanske folk«. Gennem højttalere hørte selskabet hans oversatte tale om den »... store ære og glæde, det var for os, der kom fra et i geografisk henseende lille land, at blive indbudt som gæster til Østens førende nation i morgenrødens land fjernt fra Danmark.« I de følgende dage var de japanske mediers opmærksomhed så stor, at det ifølge Flensted var ved at tage pippen fra gymnasterne, der ikke kunne »... forlade vore værelser på K.F.U.M. og K uden at se os omringet af en sværm af presse- og filmfotografer.«

I Tokyo gav truppen opvisninger i en direkte militariseret sammenhæng. Truppen tilbragte en dag på »Tokyos Gymnastikskole« – Nitaidai – en pendant til Statens gymnastikinstitut i Danmark men udelukkende for unge mænd.⁶³ Efter gymnasternes opvisning viste japanerne kendo (japansk sværdkunst), redskabsgymnastik og judo, efterfulgt af elevernes militærparade med japanske og danske flag på geværmundingerne.⁶⁴

Den 19. september, dagen før truppen rejste til Kobe og endnu langtfra halvvejs gennem Japanturen, angreb Japan Manchuriet. Shenyang faldt, og på fotos i de japanske aviser kunne gymnasterne gense nogle af deres opholdsbyer i Manchuriet som krigsskuepladser.⁶⁵ Deres synsvinkel på krigen var en bestyrtelse ved tanken om, hvad der kunne være sket for dem selv, hvis de var blevet længere i Manchuriet.⁶⁶ Via oplysninger fra den danske konsul i Harbin kunne Udenrigsministeriet meddele den danske offentlighed, at gymnasterne ikke havde lidt overlast og havde forladt Shenyang inden krigshandlingerne.⁶⁷

Samtidig med at Bukhs trup havde startet deres rundrejse i Japan, indgav én af de personer, der havde gjort mest for, at trupens besøg kom i stand, den danske gesandt Hugo Hergel, depecher til udenrigsminister Munch. På trods af at Hergel var stationeret i Tokyo, formåede han allerede fra første færd at give et ganske nøgternt billede af den japanske aggression. Vi ved derfor, at Niels Bukh fra Hergel ville kunne få et realistisk billede af den japanske fremfærd, men om de to har kommunikeret herom kan ikke afgøres. Hergel konstaterede, at de manchuriske troppers »... påståede jernbaneødelæggelse skal have fundet sted den 18. kl. 22:30« få engelske mil nord for Shenyang. Han fremhævede for det første, at skaden »ifølge japansk opgivelse« viste sig at have været udbedret kl. 6 næste morgen og forekom derfor at være »... en lille årsag til at sætte hele den japanske mobilisation i Manchuriet i gang.« For det andet var »de koreanske tropper« blevet sendt, skønt »... de civile medlemmer af kabinettet havde modsat sig krigsministerens krav om bemyndigelse dertil.« Et tredje punkt var, at besættelsen havde bredt sig, efterhånden som »... militæret modtager beretning om, at japanske liv og ejen-

domme er truet forskellige steder udenfor jernbanezonen.« Nærmest profetisk var det relevante spørgsmål for Hergel derfor nu, hvor »snebolden vil standse«. ⁶⁸

Måske er truppens opvisninger for den japanske befolkning blevet et samlingspunkt midt i krigsrusen men også en mulighed for afkobling fra krigsangst: midt under det eskalerende japanske angreb oplevede Bukh i Japan sin største publikums-succes nogensinde. Mediernes interesse var fortsat stor, og på mange stationer var skoleungdommen udskrevet til at møde op med danske og japanske flag. Som tak steg Niels Bukh og gymnasterne ud af toget, sang og »råbte et trefoldigt dansk leve for Japan«. Nogle steder var hele skoler udskrevet: »I de egne, hvor vi har været, tror jeg ikke der findes ret mange skolebørn, der ikke kender Dannebrog. Glædeligt har det været at lægge mærke til, at flagene så at sige altid er lavet med de rigtige mål«. ⁶⁹

Rejsen afsluttedes i Tokyo, hvor der først blev holdt opvisning for Tokyos gymnastiklærerforening og siden – som en gestus til Obaras søsterskole Seijo Gakuen og det »feministiske« rektorægtepar her – blev der givet opvisning for en organisation for japanske kvindesagskvinder kaldet »Yotsuya Fujinkai«.

Niels Bukh indgik muligvis i de japanske avisers og tidsskrifters massive propaganda, som han gjorde det i japansk radio, men dette kildemateriale har jeg kun i sparsomt omfang haft til rådighed.

Den danske gesandt i Tokyo konkluderede oven på turen, at »... besøget måtte karakteriseres som en absolut succes fra ethvert synspunkt.« De kollektive og individuelle præstationer imponerede eksperterne såvel som publikum og i betragtning af den ægte interesse i fysisk kultur i dette land, er det i højeste grad muligt, at Japan vil blive en af Bukh-systemets støttepiller i

fremtiden. Gesandten noterede sig især den japanske undervisningsministers og kejserprinsernes interesse og opvisningen for regeringens medlemmer, som overværedes af næsten alle ministrene. Som kronen på værket kunne Bukh modtage en del af turens overskud på 7.000 yen. ⁷⁰

Billedet af Japan

Truppen indgik ikke kun i den japanske propaganda i Østen men formidlede også til den danske offentlighed et billede af de konfliktramte områder, der helt byggede på den officielle, japanske version. Opfattelsen af Japan og besættelsen af Manchuriet i de vestlige lande – og herunder som en mindre brik Danmark – var afgørende for det internationale samfunds reaktioner på den aggressive nation, der i 1933 endte med at udmelde sig af Folkeforbundet.

Niels Bukhs holdninger og hans direkte adgang til kommunikation med de japanske værter havde formodentlig en stor betydning for truppens relativt ensartede syn på begivenhederne. I en tale afholdt senere på turen i Chicago gjorde Niels Bukh sig lystig over de kinesiske soldater. Han fortalte, at de i Manchuriet havde set »... en mængde kinesiske soldater, der så helt frygtindgydende ud med deres lange geværer. Vi spurgte, om de var farlige og fik til svar, at de var så bange for deres egne geværer, at det ikke sjældent hændte, at et af dem gik af for dem af bare rædsel. Ellers var de fredelige nok«. ⁷¹ Om Korea mente Niels Bukh, at i modsætning til Sovjets frygtelige tilstande var alt »... så fornemt og stilfuldt, men folket er også frit og frit udviklet, omend fattigt«. ⁷²

Gymnasterne og Bukhs beundring for japanerne var næppe uden sammenhæng med, at de – i modsætning til i Sovjet – blev modtaget på højeste niveau af de poli-

tiske og militære magthavere. Én af gymnasterne udtrykte sin imponerthed ved at bemærke om audiensen hos den japanske generalguvernør i Korea, at »Han har tidligere været krigsminister i Japan, så det var en stor ære at få lov til at trykke ham i hånden«. ⁷³ Benovelsen blev ikke mindre af, at de i regeringsbygningen fik lov til at se besættelsesmagtens politiske og rituelle centrum; den »... store mødesal for landets øverste styrelse og med en trone til kejseren, når han kommer til besøg fra Japan.« ⁷⁴

Gymnasternes reportager fra Manchuriet udkom i Danmark under kampene og var dermed med til at forme danskernes opfattelse af konflikten. Flere redaktører gav artiklerne en dramatisk effekt med titler som »I Manchuriet under den krigeriske konflikt«, hvilket skabte en modsætning mellem den dramatiske lancering og de ubekymrede og uvidende gymnasters reportager.

I formidlingen af »jordomrejsen« var de politiske indslag indlejret i en stærk, dansk nationaldyrkelse. Truppen mødtes med den danske koloni i Shenyang, en koloni der bestod af 5-6 familier og konstaterede som så ofte på turen, at »... der er nu en egen stemning hos danske i udlandet, de var helt bevægede og vi også.« ⁷⁵

Gymnasterne kolportererede oplysninger om konflikten, der enten var markante udtryk for uvidenhed eller direkte manipulation fra de japanske værter side. Flere af gymnasterne gav endog allerede inden besættelsen udtryk for, at Manchuriet var en del af Japan. ⁷⁶ Holger Jørgensen noterede sig, at Shenyang for tiden var i belejrings-tilstand, »... da man havde ventet angreb af en japansk general. Vi syntes det var for skrækkeligt, men man tog det her med stor koldblodighed; det var nemlig ikke her noget nyt med en lille krig.« ⁷⁷

Truppens medlemmer fremførte japa-

nernes militære syn på konflikten og på kineserne som soldater. På togturen fra Harbin mod Shenyang var jernbanen skarpt bevogtet af japansk militær. Grete Funck skrev: »Toget er tilsyneladende skarpt bevogtet. På hver station står soldater med opplantede bajonetter og i fuld krigsmaling. Men det siges jo ellers, at de er bange for at skyde bøssen af, så det kan jo fedt hjælpe. Manchuriet har jo skabt et spændt forhold mellem Kina og Japan, og fornylig er en japansk general blevet snigmyrdet herovre. For os ser det hele meget fredeligt ud, vi har det storartet og bliver forkælede både af kinesere og japanere, men for øvrigt bliver der i alle retninger passet godt på os.« Grete Funck sigtede her formentlig til det i de japanske ultranationalisters propaganda stærkt fremhævede mord på Kaptajn Nakamura i sommeren 1931. ⁷⁸

Gymnasterne havde klart forstået, at japanernes interesse for deres gymnastik var led i en kraftig opprioritering af den fysiske kultur. De forbandt dog ikke denne oprustning direkte med militariseringen af det japanske samfund og besættelsen af Manchuriet ⁷⁹ men glædede sig derimod over, at »næsten alle autoriteter er interesserede i legemskultur.« ⁸⁰ H. Kirkegaard berettede om en opvisning i »... sabelhugning og den kendte japanske form for brydning jiu-jitsu, en øvelse vi har set på alle de japanske skoler, og vi har forstået hvilken rolle, den spiller indenfor den japanske ungdomsopdragelse.« ⁸¹ Legemsøvelser var nu blevet »et af de vigtigste fag« i skolen, herunder især fægtning, bueskydning, gymnastik, svømning og boldspil. ⁸² Flensted noterede sig efter at have set opvisninger i japansk kampkunst, at: »Japanerne er hårdføre folk, og de fleste er velskabte og veltrænede, så det er ikke underligt, at de også er dygtige soldater, især da der ved de fleste drengeskoler drives

eksercits, skydning og andre militære idrætter.«⁸³ Musse Gudiksen slog fast, at:

»Denne rivende udvikling på legemskulturens område har ikke, som man uvilkårligt tænker sig, medført at det ikke er omfattet med tilbørlig kendskab og forståelse – tværtimod har vi virkelig fået indtryk af, at der her mere end noget andet sted arbejdes med legemsøvelser til virkelig skabelse af en sund og stærk nation.«

Efter at have forladt Japan fastholdt Bukh det positive billede af landet over for den canadiske presse: »Japanerne behandlede os kongeligt«. Han fortalte om audiensen hos premierministeren, og interviewereren spurgte, om han havde bemærket noget til »uro og krigsmentalitet« gennem de to måneders ophold i Japan? »Nej, folk virkede rolige og fortsatte deres arbejde som normalt. Alle de steder vi besøgte, var der kun få soldater.«⁸⁴ Efter hjemkomsten blev Bukh spurgt af Politiken, om han mærkede noget til ulighederne i Manchuriet. Bukh gav et svar, der klart demonstrerede hans japansk orienterede, politiske horisont: »Overalt langs jernbanelinjen stod der kinesiske soldater med opplantede bajonetter, men tilsyneladende var de meget fredelige. Man sagde for øvrigt derovre, at de ikke var helt ufarlige, da de ikke forstod at behandle deres geværer, men vi mærkede nu intet.« Bukh anerkendte endvidere den danske udenrigstjenestes store støtte, idet han ikke kunne forestille sig, at »... noget andet land kan rose sig over en mere hjælpsom repræsentation i udlandet.«⁸⁵

Militariseret gymnastik

Dette afsnit bygger bl.a. på min forskningsrejse til Japan i oktober 1992, hvor

jeg indsamlede kildemateriale i arkiver og biblioteker på Tsukuba-, Nittaidai- og Chukyouniversiteterne, foretog observation af dansk inspireret gymnastik og interviews med personer, som havde været med til at udbrede Bukhs gymnastik. Interviews i Japan blev gennemført med japansk tolk. Noget gik tabt, men tolken og undertegnede forsøgte at bekræfte forståelsen gennem kontrolspørgsmål.⁸⁶

Bukhs gymnastik indgik i de kommende år i militariseringen af det japanske samfund. Før og efter Niels Bukhs besøg blev der udgivet et væld af bøger i Japan om hans gymnastik, og *Primitiv gymnastik* og hans tyske bog *Gymnastik im Bild* blev oversat til japansk. Niels Bukhs gymnastik kom på mode blandt japanske gymnastiklærere, hvilket viste sig allerede under turneen i 1931, hvor kurser i Bukhs gymnastik ifølge Flensted havde omkring 500 deltagere. På Fukuoka afholdtes det største kursus i Bukh-gymnastik nogensinde for anslået 1000 deltagere.

Der var blandt de fleste japanske lærere, der ytrede sig i debatten om Niels Bukhs gymnastik, enighed om dens betydning for breddeidrætten⁸⁷ og en imponerthed over den danske tradition for frivillig gymnastik, der var en næsten ukendt tradition i Japan.⁸⁸ Blandt Bukhs tilhængere kunne kritik af hans gymnastik afvises med henvisning til truppens politiske betydning for den japanske stat. I en debat om Bukhs gymnastik mellem japanske gymnastiklærere refererede truppens stærkt nationalistiske tolk Saito et brev fra en dansk gymnast, som citerede en artikel i Politiken; artiklen omhandlede ifølge Saito en »... lang historie om venskab mellem Japan og Danmark, om at Japan kæmper hårdt i Manchuriet, og at danskerne føler sympati med Japan, og at Danmark støtter Japans sag.« Saito mente, at det afgørende i bedømmelsen af værdien af

Bukhs gymnastik var, at Bukh var »... sendt af den danske stat, og det danske folks støtte viser sig heri.« Derfor kunne gymnastiklærerne ikke bruge ham »som skydeskive ud fra sådan et lille problem som legemsøvelser«. Ret overraskende i sammenhængen inddrog han også Bukhs privatliv med følgende kryptiske formulering: Bukh var »... jo min læremester (sensei), og Bukh og jeg har et tæt menneskeligt forhold. Børn kender deres forældre, og derfor kender jeg sikkert Niels Bukh bedre end de fleste andre. Jeg er jo gået ind i Bukhs soveværelse og har talt hans tøjstykker. En kendt japansk politiker har så og så mange elskerinder, og det er kendt over alt, men når vi tænker på, hvor stor han er som politiker, så ser vi bort fra det.«⁸⁹

Når Niels Bukhs gymnastik blev meget populær blandt japanske gymnastiklærere, hang det formodentlig sammen med, at hans meget myndige facon og hans magt over gymnasterne passede ind i den japanske mestertradition (sensei). Niels Bukhs japanske elever kunne dyrke ham som en »mester«, en lærer med en indsigt og udstråling udover det sædvanlige og en vejleder, hvis personlighed var lige så vigtig for disciplinens tillid som hans faglige kunnen.⁹⁰ Ollerup Gymnastikhøjskole kunne beskrives som en »dojo«, et sted for mental udvikling i zenbuddhistisk forstand.⁹¹ En læge skrev, at Bukhs »... måde at kommandere på er med en mesters kiai (energi)«, og Bukh blev beskrevet som ærlig og varm.⁹² En japansk elev fra Gymnastikhøjskolen beskrev sin oplevelse af en opvisning i Roskilde: »Så lød lederen Bukhs stemme, og den ene øvelse følger den anden, og energien (»ki«) bliver stærkere og stærkere, og gymnasternes kroppe bliver besjælet (»zenshin kore tamashii«).⁹³

Bukh-gymnastikken blev især udbredt via tre centre: overklasseskolerne Tama-

gawa – Jiyu – og Seijo Gakuen, hvor gymnastikken indgik i skolernes åbning mod europæisk kultur, som også gav sig udslag i et kristent idegrundlag og på Jiyu Gakuen eksperimenter med elevdemokrati.⁹⁴ Tamagawa-skolesystemet fik en egentlig delingsførerskole á la Ollerup, som kunne uddanne japanske lærere til at undervise i Bukhs gymnastik. Den stærkt nationalistiske Saito skulle med hjælp fra Danmark uddanne de såkaldte »Ollerup Tamagawa delingsførere«. ⁹⁵ I kølvandet på Bukhs turné blev en mandlig gymnast i 1932-34 ansat til at undervise på Tamagawa, og en kvindelig blev omtrent på samme tid ansat til at undervise på de to andre skoler. Hun engagerede sig sammen med Seijo-universitetets rektorægtepar i den japanske kvindefrigørelsessag,⁹⁶ og underviste på Seijo Gakuen i gymnastik i organisationen for japanske kvindesagskvinder »Yotsuya Fujinkai.«⁹⁷ I udgangspunktet var Japans kristne skoler arnesteder for en antimilitaristisk og vestlig orientering. Men med militariseringen af det japanske samfund blev de skoler, der ikke ville bidrage til kejserkulturen og militarismen udsat for direkte indgreb fra politisk hold.⁹⁸

I sammenhæng med den generelle militarisering af det japanske samfund vandt Bukhgymnastikken i løbet af 1930'erne frem indenfor radiogymnastikken,⁹⁹ marinen, i virksomheder som pausegymnastik (herunder ikke mindst de japanske jernbaner) og som opvarmningsøvelser til sport.¹⁰⁰ I 1936 blev Bukhs gymnastik indføjet i den officielle læreplan for skolegymnastikken. Læreplanen var udtryk for en »... chauvinisme og konformisme, således at alle former for liberalisme og individualisme blev fjernet og holdånden fremmet.«¹⁰¹ Også den øvrige breddeidræt blev underlagt militære mål og boldspil, og engelsk-amerikansk sport nedtonedes kraf-

tigt. Efter eskaleringen af konflikten med Kina i 1937 indførtes der »folkegymnastikstævner«, herunder disciplinen »nationalforsvar« med marchkonkurrencer og løb med sandsække på skulderen. Der udvikledes en »storøstasiensgymnastik« (Dai To A), som byggede på forestillingen om et Asien for asiater uden amerikansk indblanding og under japansk førerskab og »beskyttelse.«¹⁰² På en plakat med radiogymnastikøvelser fra 1942 blev den japanske befolkning mindet om, at for at »... bygge et nyt Østasien skal vort land og vort folk, som tæller 100 millioner indbyggere, udvikle et jernhelbred. Radiogymnastikken er den eneste folketræning, som opfylder dette formål.«¹⁰³ Som et kuriosum kan det nævnes, at TV-serien om Anden Verdenskrig *En verden i krig* indeholder en sekvens fra et hangarskib, hvor japanske marinesoldater træner Bukhgymnastik.

Det er muligt at følge én af de centrale japanske pionerer indenfor Bukhgymnastikken, K. Mihashis, og dennes udvikling helt ind i Anden Verdenskrig. Oprindeligt var han lærer på Tokyos lærerhøjskole, og fra 1921-23 var han udsendt af Undervisningsministeriet for at studere gymnastik i Europa. Han var bl.a. på Ollerup og blev pioner i udbredelsen af Bukhs gymnastik i Japan. Under Bukhs turné i Japan i 1931 fremviste han Bukhgymnastik med et stort hold elever.¹⁰⁴ Mihashi steg i graderne for under Anden Verdenskrig bl.a. at blive professor på anerkendte universiteter og medlem af regeringens »Organisation for folkedisciplin« (Taiseiyokusankai), der var et nationalt råd, som erstattede partierne i japansk politik.¹⁰⁵ Under indtryk af krigen skrev han i 1943 i en pamflet henvendt til »åndsarbejdere« under overskriften *Denne krop skænkes til kejseren*:

»For at opfylde dette århundredes vision, skal alle evner i befolkningen skærpes... Hvis den enkelte japaner ikke er fysisk stærk, er selv en styrke på 100 millioner lille. På grund af indflydelse fra den fremmede kultur fra USA og England var japanerne begyndt at tabe deres oprindelige styrke og blive dekadente (daiyonin). Så startede Storøstasienskrigen, og den kræver ægte japanere... Under denne krig vil jeg fortælle åndsarbejderne om vigtigheden af gymnastik og det stærke ønske om at fjerne svæklingene.«¹⁰⁶

Niels Bukhs gymnastik fik en vedvarende indflydelse i Japan, hvor »denmaku taiso« (dansk gymnastik) og »Nirusu Bukku« (Niels Bukh) stadig i dag er et symbol på det danske på linje med Danish bacon, H. C. Andersen og i øvrigt også Dalgas. Fortsat kan man i japanske storbyer se menneskegrupper og skoleklasser dyrke Niels Bukhinspireret gymnastik, hvilket også foregår på taget af store kontorbygninger, hvor kontorfolk dyrker pausegymnastik. Fra 1948 blev Bukhgymnastikken også indført i tv-gymnastikken,¹⁰⁷ og indenfor jernbanerne fortsatte dyrkelsen af Bukhs gymnastik.¹⁰⁸ Også på Tamagawa Gakuen trænes der stadig i dag »dansk gymnastik«, og fra begyndelsen af 30'erne (og fortsat i dag) uddannes der »Ollerup-Tamagawa delingsførere« (OTD) ved en »«Danish Higher« School for Gymnastics«, som har været med til at sprede dansk gymnastik i Japan. Skolens idrætsflag og delingsførernes emblem bærer mærket OTD, og der er en buste, en statue og et maleri af Bukh på skolen.¹⁰⁹

Drengene træner fortsat dansk gymnastik på Jiyu Gakuen, og på den store japanske sportsdag den 10. oktober giver både elever på Jiyu Gakuen og Tamagawa opvisning heri.

I dag dyrkes Bukhs gymnastik fortsat i Japan omend i forskellige blandingsformer, her med køller. Billedet er fra en forskningsrejse i 1992 og viser en opvisning af elever på den nationale sportsdag i oktober 1992 i lyseblå Ollerupdragt på Jiyu Gakuen-skolen.

Tilsyneladende nåede Niels Bukhs gymnastik også en vis udbredelse i Korea, som følge af at det japanske militær bragte den dertil. Paradoksalt nok er der tegn på, at den koreanske modstandsbevægelse udnyttede, at Niels Bukhs gymnastik var et helt legalt påskud til at samle unge koreanske mænd, som deltog i befrielseskampen.¹¹⁰ Der kan fortsat i dag findes klare spor af Bukhs gymnastik i Korea.¹¹¹

Omkring 40 år senere, i 1972, kom Flensted atter til Kina, nu som leder af sin egen gymnastiktrup, der som ét af de første vestlige idrætshold havde fået adgang til Maos Kina. Symboler på Kinas åbning mod vesten var Kinas optagelse i FN i 1971 og Nixons besøg i 1972. Ved en reception i Peking var repræsentanter for den kinesiske regering, det kinesiske idrætsforbund og den danske ambassadør til stede. At Flensted ikke havde lært ret meget om det

politiske spil i de mellemliggende år ses af, at han var blevet opmærksom på, at kineserne flere gange havde »... vist meget stor interesse for at få at vide, om nogen af os tidligere havde været i Kina«. Han mente derfor, at han kunne »... berede vore værter en glæde ved at fortælle, at jeg i 1931 havde været på et dansk gymnastikhold, som besøgte Mukden i Manchuriet på vej til Japan.« Talen medførte en »lidt trykket stemning«, og ambassadør Paludan fik travlt med at »rage kastanjerne ud af ilden«. Et stærkt billede på gymnasternes mangel på politisk fornemmelse og provinsielle blik, som altså kunne vare ved i senere livsfaser. Paludan forklarede »yderst elskværdigt« Flensted, at han var »kommet ud på lidt gyngende grund«, fordi han »havde bragt den japanske besættelse i trediverne i erindring.«¹¹²

Politisering i Danmark

Anerkendelsen af Niels Bukh i Danmark medførte, at et hold idrætsfolk for første og hidtil eneste gang i Danmarkshistorien opnåede at give en særopvisning for regeringens og rigsdagens medlemmer. I rigsdagens Fællessal tog landstingets formand J. S. Jensen-Klejs på vegne af rigsdagen mod Niels Bukh og hans gymnaster med følgende ord: »I drog ud under dansk flag med gode danske sange på læberne. Vort flag er et godt bannermærke at rejse ud under, og vore danske sange er en god ballast for unge at have ombord. I kom til egne af kloden, hvor man næppe vidste, hvor Danmark var beliggende og end mindre, hvad

dansk var. I drog ud som med en karakterbog, på hvis hvide blade alene stod navnet Danmark. Det beroede på jer, hvad der skulle skrives på bladene. Det er mit indtryk, at I har gjort vort gamle flag ære og bragt et godt skudsmål med hjem om Danmark, og om hvad dansk er.«¹¹³

For den højre-radikale Niels Bukh må det have forekommet smigrende men ganske paradoksalt at blive hyldet i demokratiets centrale institution. Han så imidlertid formodentlig sin turné som et eksempel på, at netop han kunne samle partierne om fælles værdier. I sit årsskrift nævnede han ikke opvisningen, men han viste et foto herfra ledsaget af en stærk antiparlamentarisk kritik. Udlandsrejserne havde angiveligt givet

Opvisningen på Christiansborg. Bemærk bukken foran freskomaleriet af overrækkelsen af Grundloven og den ranke mandlige og kvindelige gymnast, der står fanevagt. De siddende, ældre mandlige politikere i mørk habit danner en stærk kontrast til de unge yndefulde kvinder i lyse dragter.

ham det rette perspektiv på »vort land«, som ikke var »... større, end det kan gennemrejses på langs eller tværs i få timer, og vi lever ikke flere sammen her end i en middelstor by andre steder ... Men kan vi holde orden i vor lille husholdning, sådan at alle kan få tilstrækkelig mad, klæder, husly og arbejde? Nej!« Som eksempel nævnte Bukh arbejdsløsheden, som kun burde ramme de, som »ikke har fået viljekraft og arbejdsevne«.

Bukh begrundede behovet for en samfundsforandring gennem at fremmane den kommunistiske trussel. Gjorde man i Danmark ikke noget ved »Misbrug af politisk magt, pengemagt og pressemagt ...«, så ville jordbunden blive gødet for kommunismen, hvilket ville medføre et tab af »... al åndsfrighed og øvrig skønhed i menneskelivet ...«, så det gjaldt om for Danmark i tide og med retfærd at klare forholdene.¹¹⁴ Løsningen på problemerne var fremkomsten af en stærk mand:

»... én, der evnede at se igennem al forvirringen og vise vejen fremad til en ordning af vort lille samfund, så ingen fik for meget, men heller ingen for lidt.«

Konklusion

Niels Bukh befæstede gennem jordomrejsen sit ry som én af den danske nations store sønner både ude og hjemme, hvilket den danske udenrigstjeneste var sig meget bevidst og direkte støttede ham i, uanset regeringens farve. Han vandt også mange byboere og en del landlige aristokraters hjerter og gennem opvisningen for Rigsdagen, opnåede han den mest markante anerkendelse fra politisk hold, der er blevet noget dansk idrætshold til del.

Hvor Bukh gennem 20'rne lagde grundten til sin nationale og internationale kendt-

hed, må han med »jordomrejsen« siges at have opnået et kulminationspunkt på sin vej mod berømmelsen. Der var selvfølgelig flere måder at føle sig dansk på, men for mange mennesker, især på landet, kom den nationale identitet i stigende grad til at indbefatte billeder af dannebrogsbærende, ranke, ekvilibristiske gymnaster af begge køn.

Bukhs trup blev modtaget af de højest rangerende repræsentanter for de japanske besættelsestropper i Manchuriet og Korea og indgik i den japanske propaganda i disse regioner. At Bukhs gymnaster kunne holde opvisning i Shenyang kort før invasionen kan have været en lille brik i det japanske militærs forsøg på at overbevise kineserne om, at der var fred og ingen fare.

Den lange opvisningsturné i Japan blev et triumftog for Niels Bukh og har måske også virket som et samlingspunkt for en befolkning, som søgte mod fællesskab midt i følelserne af krigsangst og ikke mindst krigsophidselse. Skønt truppen oprindeligt blev inviteret af ikke-militaristiske kristne grupper, blev turen for de japanske militarister en kærkommen lejlighed til at skilte med kulturudveksling med en lille, fredelig nation fra den anden side af kloden samtidig med opstarten på krigen i Manchuriet. Gennem Bukhs opvisninger blev det demonstreret for hundred tusinder af unge mennesker, hvad disciplin, orden og præcision kunne føre til.

Bukhgymnastikkens udbredelse i 1930'ernes japanske skolegymnastik kan ses i forbindelse med, at regimet anså den for en effektiv gymnastikform i den militarisering af ungdommen, som foregik. Når Niels Bukhs holdgymnastik blev inddraget heri, kan det ses i forbindelse med den generelle kollektivistiske dyrkelse af den japanske befolkning som en stor harmonisk »statsfamilie.«¹¹⁵ De stærkt nationalistiske,

japanske myndigheder blev i 1930'erne klart negative overfor udenlandsk sport såsom den udbredte amerikanske baseball, men aversionen gjaldt altså ikke idræt fra et lille venligtsindet land, som ikke indgik i stormagternes politiske kamp i Asien. Som en bigevinst for de japanske myndigheder propaganderede truppens medlemmer japanernes syn på konflikten i danske medier i den udstrækning, det overhovedet var gået op for dem, hvad der foregik.

Japan blev det land i verden, hvor Niels Bukhs gymnastik nåede den største udbredelse, hvilket stadig kan aflæses i Japan i dag, og overraskende nok har dansk gymnastik sandsynligvis kvantitativt bidraget mere til japansk kropskultur end de japanske kampidrætter har til dansk.

Alle artiklens billeder er fra Gymnastikhøjskolen i Ollerups arkiv med undtagelse af billede 1 fra Japan Times, der stammer fra Erik Flensted-Jensens privatarkiv, Rigsarkivet.

Noter

1. 15.7.1930.
2. Hele rejsen varede fra 4.8. til 12.12.1931.
3. Den første femårsplan forløb 1928-32/33. Om turen i Sovjet se Bonde, H.: »Sport og international politik. Dansk gymnastik i stalinismens genembrudsfase«, *Historisk Tidsskrift*, Kbh. 1995, s. 342-366.
4. I medierne omtales turen »Japanturen« og »jordomrejsen«, benævnelser jeg også bruger velvidende, at jorden er større og at rejsen omfattede andre lande end Japan.
5. Den film, gymnasten Marius Andersen optog, blev efter turen forevist i en del danske kulturelle og pædagogiske institutioner. Inden rejsen som helhed var forbi, blev der vist glimt fra Sovjetturen i Ringsted Amt i en generel præsentationsfilm af Ollerupgymnastikken, jf. Ringsted Folketidende 19.10.1931. Én af gymnasterne J. Boysen Møller abonnerede på et internationalt pressebureau, som søgte at opfange pressedækningen i Danmark, USA og Canada. Det drejer sig om flere hundrede artikler, som fortsat befinder sig hos ham, og som jeg gennem fhv. studerende på Center for idrætsforskning Jacob Lindeblad, har fået adgang til. En del af disse udklip findes også i Olleruparkivet (OA).
6. Jeg har valgt at citere et fåtal af gymnasterne, med mindre andet er nævnt, som udtryk for generelle holdninger.
7. Jf. Idrætsbladet, 19.12.1931.
8. Jf. Flensted-Jensen, E.: *Mit liv og mine rejser*, Kbh. 1983, s.36. I det følgende er oplysninger inklusive direkte citater, med mindre andet er nævnt, hentet fra Flensted, E.: *Med Niels Bukh jorden rundt* (Kbh. 1931), som udkom på Gyldendals Forlag og blev markedsført i flotte, instruktive brochurer med mulighed for subscription. Den udkom i 12 hæfter à 65 øre (jf. Dansk Bogfortegnelse for årene 1930-1934, s. 212) og samlet som bog i mindst 14.700 eksemplarer. Flensted skrev til Dagens Nyheder samt 17 provinsblade.
9. Jf. Rigsarkivet, Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, Pakke I. Brev fra Bukh til Udenrigsministeriet af 21.4.1930.
10. Ibid. Kodetelegram fra Udenrigsministeriet til Det danske Gesandtskab I i Tokyo, 2.7.1928.
11. Ibid. Brev fra Det danske Gesandtskab i Tokyo til Udenrigsministeriet, 29.6.1928

12. Ibid. Brev fra Udenrigsministeriet til Niels Bukh, 26.4.1930.
13. Bukhs rejse nævnes ikke i Bo Lidegaards disputats om Henrik Kauffmann: *I Kongens navn – Henrik Kauffmann i dansk diplomati 1919-1958*, Kbh.: 1996.
14. Udenrigsministeriets Arkiv, op.cit. Brev fra Det danske Gesandtskab i Peking til Udenrigsministeriet, 22.3.1928.
15. Ibid. Brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Gesandtskabet i Peking, 14.3.1928.
16. Ibid. Brev fra Udenrigsministeriet til Niels Bukh (»R. af Dbg.«), 13.4.1928.
17. Ibid. brev fra Bukh til Udenrigsministeriet, 16.4.1928.
18. Ibid. Brev fra Kauffmann til Gesandtskabet i Tokyo.
19. Ibid. Brev fra Bukh til Udenrigsministeriet 14.5.1930.
20. Ibid. Telegram fra Udenrigsministeriet til Gesandtskabet i Tokyo, 6.6.1930.
21. Ibid. Brev fra Gesandtskabet i Peking til Udenrigsministeriet, 8.7.1931.
22. Ibid. Brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Udenrigsministeriet, 16.7.1931.
23. Jf. Hashimoto, O.: *Kihon taiso* (grundgymnastik), Tokyo 1970, s. 128.
24. Jf. Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, pakke I, Brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Udenrigsministeriet, 26.6.1930.
25. Ibid. Nationaltidende Aften, Berlingske Tidende Aften 17.2.1931 og Ekstra Bladet 17.2.1931.
26. Udenrigsministeriets Arkiv, op.cit. Brev fra Bukh til Obara 22.7.1931.
27. Jf. K. Imais artikel i Azuma, R. (red.): *Gakku*, Tokyo, 30.12.1931 (sæmnummer af et gymnastiktidskrift med temaet »fordomsfri kritik af Niels Bukhs grundgymnastik«), Tokyo 1931, s. 21.
28. Jf. *Vision, Education of Tamagawa*, Tokyo 1970, s. 33f. Det skal dog bemærkes, at bogen er meget apologetisk overfor Obara, men det forekommer usandsynligt, at den skulle lyve om fængselsopholdet, som ville være for nemt at checke.
29. Rejseruten var Fukushima, Akita, Toyama og Kanazawa, Tokyo, Kobe, Osaka, Kyoto, Osaka, Bep-pu, Fukuoka, Nara, ved Fujiyama, Nagoya og Tokyo.
30. I japansk idrætshistorie er den svenske gymnastiks udbredelse ganske velbelyst, mens dansk gymnastiks udbredelse ligger i mørke, uden tvivl fordi den tilhører en periode, som den japanske historieskrivning ikke gerne går i detaljer med. Der findes dog undtagelser fra denne regel, jf. Abe, I. (m. fl.), *Fascism Sport and Society in Japan*, The International Journal of the History of Sport, London, april 1992. s. 1-28.
31. Jf. Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, Pakke II, Opgørelsen over tilskuertallet var foretaget af »Niels Bukh Research Society«, jf. brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Udenrigsministeriet, 29.10.1931.
32. Om denne velkomst skrev Flensted et stykke tid efter rejsen, at »Det viser egentlig med al tydelighed, med hvilke øjne japaneren betragter Manchuriet (1932, op.cit., s. 76). Yanagita var aktiv i udbredelsen af Bukhs gymnastik, jf. hans bog *Denmaku taiso* (Dansk gymnastik), Tokyo 1931.
33. Jf. foredrag om japansk teater ved antropologen Jennifer Robertson fra Michigan Universitet, Københavns Universitet Amager, 19.10.1994.
34. Jf. Takehiko, 1963, s. 1 og 130-31.
35. Jørgensen, J., Dybbølsposten, Sønderborg, 10.10.1931.
36. Jf. Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, Pakke II, Udklip fra avisen »Manshu Nippo, 3.9.1931.
37. Takehiko, 1963, s. 11 og 83ff.
38. Flensted, Holbæk Amtstidende, 8.10.1931.
39. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, 15.10.1931.
40. Jf. Morley, J. W. *Japan's Foreign Policy*, New York 1974, s. 56.
41. Takehiko, 1963, s. 235.
42. Den danske sekretær i K.F.U.M. i Shenyang nævnte ikke, at en undervisningsminister Wu var til stede på mødet i K.F.U.M., Berlingske Morgenavis, 29.9.1931.
43. Flensted, Viborg Stifts Folkeblad, 2.10.1931.
44. Jf. Gudiksen, M., Fyns Stiftstidende 7.10.1931. H. Kirkegaard mente, at det var den »japanske udenrigsminister«, som de havde mødt, Aalborg Amtstidende, 30.9.1931.
45. Jf. Gudiksen, M., Fyns Stiftstidende 7.10.1931.
46. Årsskrift for Gymnastikhøjskolen i Ollerup (ÅRS), 1930, s. 105.
47. Madsen, A., Ribe Amtstidende, 14.10.1931.
48. Ibid.
49. Jf. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, 15.10.1931.
50. Skriver, E., Fyns Venstreblad, 4.10.1931.
51. Fyns Stiftstidende, 7.10.1931.
52. Filmen om jordomrejsen viser det store publikum og mindst tre opstillinger til filmoptagelse.
53. Funck, G., Møns Folkeblad, 26.9.1931.
54. Pedersen, K., Berlingske Morgenavis, 29.9.1931.
55. Flensted, Holbæk Amtstidende, 8.10.1931.
56. Pedersen, K., ibid.

57. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, 15.10.1931.
58. Funck, G., *ibid.*
59. En præsentationsfilm om Danmark.
60. Funck, G., *ibid.* Der var et kraftigt islæt af H. C. Andersen på programmet, hvilket skulle indøves grundigt, da »japanerne er meget inde i disse eventyr«, jf. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, 15.10.1931.
61. Gudiksen, M., Fyns Stiftstidende, 11.10.1931.
62. Jf. Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, Pakke II, Brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Udenrigsministeriet, 29.10.1931.
63. »For øvrigt Japans eneste« gymnastikskole, skrev Esther Skriver i Fyns Venstreblad, 1.10.1931. Nittaidai i Tokyo fostrer i dag både olympiske vindere i redskabsgymnastik og profilerer sig på breddegymnastik, jf. mine observationer på Nittaidai på min forskningsrejse til Japan.
64. I filmen om jordomrejsen hedder det lakonisk: »Eleverne faar ogsaa militæruddannelse«.
65. Jørgensen, H., *ibid.*
66. Jørgensen, H., *ibid.*
67. Jf. Fyns Venstreblad 4.9.1931.
68. Udenrigsministeriets Arkiv. Depecher. Tokyo 1931. Indberetning af 22.10.1931.
69. Flensted, Fyns Tidende, 22.10.1931.
70. (Min oversættelse fra engelsk, HB) Jf. Udenrigsministeriet, 42 Dan 26.2. – Niels Bukh-Systemet, Pakke II, Opgørelsen over tilskuertallet var foretaget af »Niels Bukh Research Society«, jf. Brev fra Gesandtskabet i Tokyo til Udenrigsministeriet.
71. Bukh, Møns Folkeblad, 3.12.1931. Avisen citerer fra et referat (i bladet *Pioneer*) af en tale Bukh holdt ved en banket i Dansk-amerikansk Atletklubs lokaler i Chicago.
72. Bukh, Møns Folkeblad, 3.12.1931.
73. Jørgensen, *ibid.*
74. Gudiksen, M., Møns Folkeblad, 6.10.1931.
75. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, 30.9.1931.
76. Kirkegaard, H., Ålborg Amtstidende, artiklen »Mellem rickshaws og spraglede japanere« med undertitlen »De danske gymnaster i Østens urocenter«, 30.9.1931.
77. Jørgensen, *ibid.*
78. Jf. Morley, 1974, s. 51.
79. Om militariseringen af det japanske samfund se Abe, *ibid.*
80. Ankjær Madsen, A., Ribe Amtstidende, 30.10.1931.
81. Jf. Ålborg Amtstidende, 12.11.1931.
82. Gudiksen, M., Skive Folkeblad, 6.11.1931. Hun overser judoens store udbredelse i skolesystemet. På Tokyo Universitet blev gymnasterne testet målt og røntgenfotograferet, jf. Funck, G., Møns Folkeblad, 5.10.1931.
83. Flensted, *op.cit.*, 1932, s. 110.
84. The Spectator, Hamilton, Ontario 16.11.1931.
85. Udenrigsministeriets pressebureau, Politiken, 7.12.1931.
86. At interviewe japanere, der forstår sig selv som overordnede, er i øvrigt noget af en kunst, da informanten kan opfatte interviewet som en gunstbevisning og f.eks. mene, at han suverænt afgør interviewets retning og afslutning.
87. »Shakai taiso« egentl. »social gymnastik«.
88. Imai, *op.cit.*, s. 21.
89. Saito i Azuma, *op.cit.*, s. 76.
90. Jf. Leggett, T.: *A First Zen Reader*, Rutland – Vermont og Tokyo 1960. Jeg har – som det eneste land – valgt at inddrage spørgsmålet om assimilation af Bukhs gymnastik i Japan, fordi dette land er det kulturelt set mest fremmedartede sted, hvor hans gymnastik opnåede stor udbredelse.
91. Jf. Saito, Y., *Taiso hanron* (en introduktion til gymnastik), Tokyo 1938, Imamura *ibid.*, Furuya, S.: *Chikara o tsukeru taiso no jugyo yonen* (Fire års undervisning i styrkende legemsøvelser), Tokyo 1983
92. Azuma, *op.cit.*, s. 12ff. Ifølge orientalsk filosofi gennemstrømmes mennesket af energistrømme, den såkaldte »ki«, som f.eks. indgår i filosofien bag akupunkturbehandling, hvor nålene blokerer eller stimulerer energiens kredsløb. En sensei ses som bærer af en særlig stærk ki, som viser sig i »kiai«, den energifyldte udladning af ki i en handling, jf. Bonde, H.: »Den gule bølge – Judo mellem eksotisering og sportificering«, Idrætshistorisk Årbog, Odense 1990, s. 163f.
93. Mihashi, 1930. Opvisningen foregik i 1928. Bukhs gymnastik kunne opfattes som »gymnastik med sjæl« (tamashiino), jf. Imais, *ibid.*
94. Jf. filmen *The Organisation of the Selfgovernment of the Jiyu Gakuen*, udateret. Kristendommen og åbningen mod vest viste sig i skolens motto »Thinking, living, praying« af den britiske digter Edmund Blunden, og i at skolens første bygning var tegnet af Frank Lloyd Wright. Jiyu gakuen var dog ikke mere progressiv, end at skolen åbnede en afdeling i Beijing i 1938, jf. *Jiyu Gakuen* (brochure for skolen skrevet af elever herfra), Tokyo 1987, s. 34.
95. Jf. Nielsen, R.: *Niels Bukh* Kbh. 1950, 131.
96. Jf. interviews med de to udsendte gymnaster Hildebrand og Krohn-Carl.
97. Jf. Krohn-Carl, 1984, s. 189ff.
98. Jf. Mangan J. og Komagome, T., *Militarism*,

- Sacrifice and Emperor Worship – The Expendable Male Body in Fascist Japanese Martial Culture*, s. 194f., i: Mangan, J.A.: *Shaping the Superman – Fascist Body as Political Icon*, vol. I: *Aryan Fascism*, vol II: *Global Fascism*, London 1999, s. 181-204.
99. Jf. *Radio taiso* (radiogymnastik), udgivet af JOBK (Japans Radio), Tokyo 1942.
 100. Jf. Saito, *ibid.*
 101. Jf. Abe, *op.cit.*, s.14f.
 102. Imamura, K. (m.fl.) *Zusetsu sekai taiiku shi* (Legemsøvelsernes illustrerede verdenshistorie), Tokyo 1964 og Abe, *op.cit.*, s. 17-22. I starten blev ideen om et stærkt etnisk baseret storasien ikke ganske afvist i de »befriede« områder, men efterhånden som den japanske imperialismen viste sit sande ansigt, voksede den nationale modstand, jf. Joyce C. Lebras værk om ideologien om den »storøstasiatiske velstandszone«: *Japan's Greater East Asia Co-prosperity Sphere in World War II*, Oxford 1975, kapitel 3, s. 105-151.
 103. *Radio taiso*, 1942.
 104. Jf. filmen fra jordomrejsen.
 105. Jf. *Sho hyakka jiten*, 1982.
 106. Mihashi, K.: *Seishin-teki kinroshi no taiso* (gymnastik for åndsarbejdere), Tokyo 1943.
 107. Jf. interview med Y. Yoshie.
 108. Jf. brev fra Udenrigsministeriet til gymnastikhøjskolen af 31.7.1958, hvori der medsendtes en »... modtagen indberetning fra den danske ambassade i Tokyo om anvendelse af Niels Bukhs system i den gymnastik, som af Japans statsbatter arrangeres for arbejderne.« Heri findes også en beretning fra landbrugsministeriet om frivillig dyrkelse af Bukhs gymnastik i frokostpausen på toppen af ministeriets bygning.
 109. Jf. mine observationer i Japan herunder på Tamagawa og Jiyu Gakuens sportsdage. Jf. også program for Tamagawa-universitetets sportsdag, 1992 samt *Jiyu Gakuen* (brochure for skolen skrevet af elever herfra), Tokyo 1987, s. 4 og 15 og *Jiyu-gakuen gymnastikdagens program 19. okt. 1992*.
 110. Jf. samtale med Karen Ejersbo Iversen (februar, 1993), som på et forskningsophold på Tsukuba Universitet i 1984-86 delte arbejdsplads med en koreaner, som gennem sin forskning mente at kunne dokumentere dette. Den koreanske forsker, som jeg ikke har kunnet finde, holdt angiveligt oplæg herom i Baltisk-Skandinavisk forening på Keijo universitet.
 111. Jf. Berggreen, F.: »Dansk gymnastik i morgenstilhedens land«, i: Elbæk, N. (red.) *Krop, idræt og kultur*, Kbh., 1996.
 112. Jf. Flensted, 1983, s. 251.
 113. K. A. Knudsen i *Gymnastisk Tidsskrift*, 1932, s. 34.
 114. ÅRS, 1931, s. 70 og 82.
 115. Abe, 1992, s. 23.